

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет

Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У РОБОТІ НАД ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 2 курсу 261 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо–професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Сахно Ірина Андріївна

Керівник: к.пед.н., доцентка Сугейко Л.Г.
Рецензентка: учитель вищої категорії, старший
учитель ЗЗСО №54 Херсонської міської ради
Шепорда Н. С.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Лінгводидактичні основи вивчення фразеологізмів здобувачами початкової освіти	7
1.1. Психолінгвістичні умови впровадження фразеологізмів на уроках української мови.....	7
1.2. Аналіз науково-методичної роботи з досліджуваної теми.....	9
1.3. Сутність та структура фразеологізмів.....	13
1.4. Особливості походження лексичного складу фразеологізмів.....	18
РОЗДІЛ 2. Дослідно-експериментальна робота з розвитку пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти за допомогою фразеологізмів	20
2.1. Особливості організації експериментального дослідження.....	20
2.2. Впровадження комплексу вправ з розвитку пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти за допомогою фразеологізмів.....	28
2.3. Результати дослідження.....	33
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40
ДОДАТКИ	44
Додаток А. Словник-мінімум часто вживаних фразеологізмів	44
Додаток Б. Тлумачення поширених фразеологізмів	46
Додаток В. Варіанти вправ із використанням фразеологізмів, які викликають пізнавальний інтерес здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови	56
Додаток Г. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	67

ВСТУП

Одним із головних завдань освіти є формування всебічно розвиненої, національно свідомої особистості, яка здатна спілкуватися українською мовою для духовного, культурного самовираження, користуватися нею в різних життєвих ситуаціях, вміти критично та образно мислити, постійно розвивати мовленнєво-творчі здібності. Для досягнення високого рівня культури мовлення необхідна висока лінгвістична свідомість здобувача освіти, постійна потреба удосконалювати, відшліфувати своє мовлення. Вчитель повинен формувати в учнів позитивне емоційно-ціннісне ставлення до української мови, розвивати пізнавальний інтерес до рідного слова, поглиблювати знання про історію, культуру, традиції, звичаї українського народу.

Актуальність дослідження полягає в потребі підвищити ефективність освітньо-виховного процесу у мовно-літературній галузі в умовах Нової української школи, знайти вагомі аргументи, засоби впливу на учня, зацікавити їх, щоб збагатити мовлення українською фразеологією. Впродовж багатьох десятиліть фразеологізмам не приділялася особлива увага у початковій школі. Це призвело до нерозуміння учнями особливої самобутності української мови, втрачався вплив на мовну культуру учнів, на формування національно свідомої особистості.

Дослідження мови науковцями на всіх етапах розвитку країни не залишило поза увагою фразеологізми, у яких розкривається уявлення людей про національні особливості, народна мудрість. Незважаючи на достатню кількість досліджень з фразеології, питання це і донині викликає постійний інтерес мовознавців.

Збагаченням мовлення здобувачів початкової освіти українською фразеологією здавна цікавило науковців, методистів, учителів. Окремі аспекти розглядали психологи Л.І.Айдарова, М.І.Жинкін, Л.С.Виготський, Д.Б.Ельконін, Г.С.Костюк, І.О.Синиця.

Питанню збагачення мовлення учнів українською фразеологією присвячено багато праць мовознавців, методистів (праці М.Т.Баранова, С.М.Біляєва, О.О.Бистрової, В.О.Богородицького, В.І.Масальського, Ф.І.Буслаєва, В.Я.Мельничайка, М.І.Пентилюк, І.С.Олійника, О.О.Потебні, І.І. Срезневського, Г.М. Удовиченка, М.Г. Стельмаховича, В.Д. Ужченка, К.Д. Ушинського, С.Х. Чавдарова та ін.) і передового педагогічного досвіду учителів загальноосвітніх шкіл.

Будь-яка мова характеризується величезним запасом фразеологічних одиниць, у яких відбито мислення народу, його досвід поколінь. Навчання фразеології української мови у школі має стати невід'ємною частиною роботи з розвитку мовлення учнів, ознайомлювати учнів з фразеологічним багатством української мови, виробляти навички користування виражальними засобами. Тому питання розвитку мовленнєвих умінь і навичок та збагачення мовлення молодших школярів засобами української фразеології є актуальним. Створення ефективної методики, яка спирається на психологічні, педагогічні, лінгводидактичні досягнення, зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи – «Розвиток пізнавальних інтересів молодших школярів у роботі над фразеологізмами».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у відповідності з науковою темою кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету «Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності сучасного педагога дошкільної та початкової освіти».

Мета роботи полягає у відборі ефективних видів вправ із використанням фразеологізмів, які викликають пізнавальний інтерес учнів до навчання на уроках української мови.

Відповідно до визначеної мети дослідної роботи поставлено такі **завдання:**

1. Здійснити аналіз науково-методичних джерел та визначити лінгводидактичні основи методики роботи над фразеологізмами у початковій школі.

2. Проаналізувати стан використання фразеологізмів на уроках української мови в початковій школі.

3. Експериментально перевірити рівень знань, умінь і навичок здобувачів початкової освіти використовувати фразеологізми в усному і писемному мовленні.

4. Дібрати види вправ, які розвивають в учнів пізнавальний інтерес до вивчення фразеологізмів.

Об'єктом дослідження є процес збагачення мовлення учнів фразеологізмами в початкових класах загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – методика роботи над фразеологізмами як засобу формування пізнавального інтересу до вивчення української мови.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі **методи дослідження**:

а) теоретичний аналіз та синтез психологічної, педагогічної, мовознавчої, методичної наук із проблеми дослідження; ознайомлення з чинними програмами та підручниками;

б) емпіричні методи: бесіди з учителями та учнями; відвідування уроків, аналіз усних і письмових робіт учнів; аналіз допущених помилок учнями 2-4 класів у письмових роботах та усному мовленні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в обґрунтуванні лінгводидактичних засад для ознайомлення здобувачів початкової освіти з фразеологізмами та шляхів розвитку пізнавального інтересу до вивчення української мови; у розробленні різних видів вправ із використанням фразеологізмів.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що матеріали дослідження можуть бути використані в освітньому процесі здобувачів

початкової освіти, у процесі проходження студентської практики, у написанні рефератів, курсових робіт.

Апробація результатів дослідження. Хід та результати дослідження висвітлювалися й обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти ХДУ. Результати кваліфікаційної роботи знайшли своє втілення у публікації «Підвищення мовної культури молодших школярів засобами фразеології» в альманасі «Магістерські студії».

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1
ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ
ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЗДОБУВАЧАМИ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ

1.1. Психолінгвістичні умови впровадження фразеологізмів на уроках української мови

У Державному стандарті початкової освіти визначено обов'язкові результати навчання, в основу якого покладено ключові компетентності, а саме: «володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття..., відчувати красу слова, усвідомлювати роль мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях» [7, с. 3]. З метою підвищення рівня культури мовлення здобувачів початкової освіти навчання має спрямовуватись на «здійснення естетичного впливу засобами української мови як навчального предмета, одним із шляхів реалізації якого є ознайомлення учнів із фразеологізмами», які викликають пізнавальний інтерес до вивчення рідної мови, знайомлять із живим, точним, емоційним, виразним мовленням, з історією та побутом українського народу [7, с. 95-98].

Сучасному вчителю необхідно враховувати дослідження психологів, лінгвістів, методистів, без знань яких неможливо обійтися на уроках української мови. Концептуальні положення цієї проблеми (теорії мовленнєвої діяльності) розроблені видатними вченими О.Р. Лурією, Л.С.Виготським, Н.І. Жинкіним та О.М. Леонтьєвим. Ці ідеї фактично реалізовані в працях М.Р. Львова, Н.А.Іполітової, Т.А. Ладиженської, В.І.Капинос та інших. По-справжньому прищеплювати повагу і любов до рідної мови, захоплюватися багатством і різноманітністю її виражальних

засобів, розвивати і виховувати культуру мовлення неможливо без мовних перлин – фразеологізмів.

Вивчення фразеології на уроках української мови є невід'ємною частиною роботи з розвитку мовлення учнів, яка сприяє формуванню та удосконаленню їх пізнавального інтересу.

Кожна мова має величезний запас фразеологічних виразів, у яких відображено душа народу, його образне мислення, мудрий досвід, що набувався протягом багатьох поколінь. Фразеологізми надають мовленню динамічності, виразності, емоційності. Тому фразеологізмам відводиться важлива роль у розвитку мовлення учнів, адже вони ознайомлюють із багатством української мови, виробляють навички користуватися виражальними засобами, розширюють загальний і мовний світогляд учнів, викликають пізнавальний інтерес до їх вивчення [14,с.28].

Проте роботі над фразеологією приділяється мало уваги на уроках у початковій школі. Як відомо, використання і розуміння фразеологізмів допомагає школярам точно й лаконічно, експресивно й образно висловлюватися, збуджує пізнавальний інтерес до цих одиниць, до застосування в писемному та усному мовленні дітей молодшого шкільного віку, що сприяє активізації креативної та самостійної роботи молодших школярів на уроках.

Проблема вивчення фразеології у початковій школі досліджувалася багатьма лінгвістами і методистами: В. Мельничайка, М. Коломійця, О. Бистрова, С. Гаврина, О. Смовської В. Барабаша, Т. Грибницького та інших. Фразеологізми, разом з іншими одиницями, є будівельним матеріалом мови, який завжди викликає інтерес, налаштовує до роздумів. Знання фразеології мови є важливим фактором у формуванні та удосконаленні пізнавального інтересу молодших школярів до опанування української мови, до розуміння її багатства та різноманіття.

Не дивлячись на зацікавленість учнів у вивченні і практичному застосуванні фразеологізмів у мовленні на різних рівнях лінгвістичної

освіти, ця проблема не була предметом спеціального дослідження. Тому відсутність спеціальних досліджень з методики фразеологічної роботи у початковій освіті негативно відображається на рівні розвитку усного та писемного мовлення. «Саме на уроках української мови відбувається збагачення фразеологічного запасу і вдосконалення вмінь активно використовувати його, так як це важливе завдання розвитку мовлення учнів початкової школи. Діти повинні усвідомити значення фразеологізмів, точність і доречність уживання кожного з них, можливі сфери використання» [17, с. 11-14].

Ученими (Л.С. Виготським, О.М. Леонтьєвим, С.Л. Рубінштейном, І.А. Зимньою) розроблені основні положення особистісно-діяльнісного підходу до навчання. У центрі навчання має бути сам учень, його мотиви, цілі, його психологічна індивідуальність, тобто учень як особистість. На основі такого підходу вчитель визначає навчальну мету уроку й організовує, спрямовує, налаштовує і корегує весь освітній процес, виходячи з інтересів учня, його компетентності. Саме на уроках розвитку мовлення учні навчаються самостійно використовувати фразеологічні вислови під час роботи над типами та стилями мовлення, створювати власні висловлювання, будуючи їх з урахуванням мети адресата. Це сприяє соціалізації особистості.

1.2. Аналіз науково-методичної літератури з досліджуваної теми

Державний стандарт початкової освіти, типова програма з мовно-літературної освітньої галузі приділяє велику увагу роботі над словом з погляду важливої ролі лексики у формуванні мовно-мовленнєвої особистості.

Вивченням лексичного матеріалу в початковій школі має велике освітнє і практичне значення, воно розширює знання учнів про мову, знайомить із словом як одиницею мови, є основним джерелом збагачення та активізації словника учнів. «Вивчення лексики і елементів фразеології розвиває увагу

учнів до значення й уживання слів у власному мовленні, виховує потребу в доборі необхідного слова для точного висловлювання думки, розвиває чуття мови. Через інтерес до лексики виховується інтерес до мови в цілому» [5, с. 10-37].

Мовознавці, психологи, методисти: Л.С.Виготський, Л.О. Варзацька, М.І. Жинкін, Г.С. Костюк, Ж. Піаже, Т.Ф.Потоцька, М.С. Вашуленко—наполягають на систематичності роботи: вагомо не тільки розвивати словник здобувачів початкової освіти, а й удосконалювати вміння застосовувати виражальні засоби слова. В сенсі реалізації виділеного завдання постає питання розширення та увиразнення мовлення дітей за допомогою фразеологізмів.

Про необхідність збагачення мовлення учнів фразеологізмами та розвиток пізнавального інтересу до їх вивчення зазначають Л. Соловець, А.Бородич, Е. Ігнатенко, О. Лобчук, Л. Урсуленко, Н. Лунько та інші сучасні дослідники досліджуваного явища [8, 9].

З теоретичним матеріалом про фразеологічні звороти учні знайомляться в основній школі (5 клас). У молодших класах така робота освітнім компонентом не передбачена, тому значна кількість педагогів не пояснює дітям зміст таких словосполучень. Типова програма мовно-літературної освітньої галузі «Українська мова» у змістовій лінії «Досліджуємо мовні явища» для четвертого класу зазначає у змісті навчання, що учні мають досліджувати значення: «в мовленні лексичних груп словосполучень (слова прямого і переносного значення, антоніми, синоніми, фразеологізми, багатозначні слова)», пояснювати значення найуживаніших фразеологізмів, добирати до них близькі за значенням слова, знаходити фразеологізми в тексті і пояснювати їхню роль, використовувати у власному мовленні для досягнення мети спілкування. Про вивчення фразеологізмів у попередніх класах в даній програмі мова не йде. Тому багато вчителів сучасних шкіл стверджують, що працювати з фразеологічним матеріалом з учнями других-третьох класів важко, адже в

підручниках недостатньо вправ, які б сприяли збагаченню фразеологічного словника дітей.

Ми проаналізували підручники з української мови на предмет наявності вправ для роботи з фразеологізмами. Аналіз показав, що такі вправи в них представлені лише фрагментарною мірою. Аналіз навчальних підручників для молодших школярів 2 класу з української мови виділено тільки 2 сталих словосполучень: бити байдики та де раки зимують. Вагомішого значення в учбових книжках надається малим жанрам усної народної творчості.

Отже, це недостатній об'єм освітнього матеріалу для результативної діяльності щодо фразеологізмів, не передбачено і ніяких творчих робіт з фразеологічними одиницями. Учням тільки пропонується відшукати тлумачення висловів. У підручниках для дітей молодшого шкільного віку третього класу 3 класі представлено 20 нових сталих словосполучень, а саме: пекти раків, викинути з голови; байдики бити; замилувати очі; задирати носа; розбити глека; накивати п'ятами та інші. Види вправ на ознайомлення з фразеологізмами однакові, вони майже не змінюються від класу до класу на сторінках підручників. На сторінках підручника «Українська мова» для 4 класу учням додаються вправи типу: «Добери до поданих висловів синоніми (антоніми)».

Аналіз підручників для початкової школи показав, що вивченню фразеології приділяється увага, але її недостатньо. У підручниках передбачені вправи на ознайомлення з фразеологічними одиницями, але система вправ з ними є неефективною, що суперечить принципу систематичності. Методи і прийоми роботи із опанування фразеологічних одиниць здобувачами початкової освіти однотипні, що не допомагає виробленню в учнів пізнавального інтересу, і тому школярі засвоюють фразеологічний матеріал з фразеології поверхово.

Таким чином, не дивлячись на те, що у початкових класах фразеологія, як розділ мовознавства, не вивчається (учні засвоюють лише деякі відомості

про фразеологізми і практично ознайомлюються з ними), питання це набуває особливої актуальності у зв'язку з комунікативним спрямуванням початкового курсу української мови, що надає можливість експресивно, лаконічно й образно висловлювати свої думки. Водночас робота над фразеологізмами на уроках сприяє поглибленому інтересу до вивчення мови, до усної народної творчості українського народу.

Фразеологічні вправи, як і будь-яка робота зі словом, спрямована на поповнення словникового запасу учнів, засвоєння найпоширеніших фразеологізмів і доречне вживання їх в усному і писемному мовленні для надання більшої точності й виразності. На думку І.О. Синиці, фразеологічна діяльність «дає можливість сформувати в учнів потребу афористично оформляти свої думки, бажання самостійно застосовувати найрізноманітніші фразеологічні звороти» [38, с. 18].

Дуже важливо ознайомити учнів із фразеологічним словником і правилами користування ним, що дасть можливість поставити роботу над фразеологізмами на належний науковий рівень. Користуючись словником, учні дізнаватимуться про їх походження, семантику, зможуть самостійно контролювати правильність і доречність уживання фразеологізмів у чужому та власному мовленні.

У методичній літературі лінгводидакти поділяють вправи з фразеологізмами на типи:

- а) знаходження сталих словосполучень у тексті;
- б) визначення лексичного значення сталих одиниць;
- в) пошук фразеологізмів у відповідному словнику;
- г) знаходження і виправлення помилок у вживанні фразеологізмів;
- д) встановлення смислових відношень між словами та фразеологічними одиницями;
- є) визначення стилістичної значимості сталих словосполучень у тексті.

Такі види вправ необхідно використовувати і у початковій школі на уроках української мови. Їх ми детальніше опишемо у другому розділі.

1.3. Сутність та структура фразеологізмів

Фразеологізми є окрасою будь-якої мови, адже в них відображається менталітет кожного народу, кожної нації. Вони набагато виразніші, емоційніші, лаконічніші, ніж окремі слова, вживаються в певних структурно-функціональних стилях, мають більш яскраве експресивне чи емоційне забарвлення. Наприклад, посваритися – розбити глек; про бідну людину – голий як бубон.

Фразеологія «створювалася протязі не одного століття, накопичуючи мудрий досвід народу. У сталих словосполученнях найбільше виділяється національна особливість мови, вони складають образний компонент її лексики». Найбільш яскраво фразеологізми розкриваються у живому мовленні народу в усній та писемній формах, адже слово живе і проявляє себе різними барвами лише в мовленні. Більшість фраз виражають радість і страждання, любов і гнів, сміх і сльози, працьовитість і лінощі, чесність і обман (основні риси, притаманні особистості).

«Фразеологія (від гр. *phrasis* – вираз, зворот і *logos* – слово, вчення) – сукупність усталених зворотів певної мови, а також розділ науки про мову, що вивчає стійкі словосполучення – фразеологізми, їх ознаки, поділ на групи, утворення і походження» [10, с. 41].

Отже, дефініція «фразеологія» розкривається у двох значеннях: розділ мовознавства, що здійснює вивчення сталих словосполучень, їх будову, структуру та роль і комплекс фразеологічних одиниць конкретної мови.

Стійке поєднання кількох слів, яке під час мовлення дітей демонструється як цілісна словесна одиниця і є семантичною цілісністю, називається фразеологізмом. Вони виконують свої функції як і окремі слова і є частиною лексики. Вони не перекладаються з однієї мови на іншу дослівно. Фразеологізм складається

із двох і більше слів – компонентів, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *камінь спотикання, багатіти думкою, збити з пантелику, стріляти з гармат по горобцях, загнати на слизьке* [26, с.508].

Фразеологізми за своїм лексичним значенням відповідають окремим словам або словосполученням: *бути на сьомому небі* – відчувати себе щасливим; *брати за душу* – розчулювати; *робити з мухи слона* – перебільшувати; *рядном накрити* – сварити; *права рука* – надійний помічник; *як сніг на голову* – раптово, зненацька. Для них характерна образність, нерозкладність лексичного значення, конкретне яскраве емоційне значення. Наприклад, «прислівник *тривожно* лише констатує стан людини, тим часом фразеологізм *коти шкребуть на серці* має ще й виразне конотативне забарвлення, викликає певні емоції: Ніби все правда і правильно, а десь *на серці коти шкребуть*» [13, с. 13].

У фразеологічних виразах компоненти, що входять до складу його, зберігають своє індивідуальне значення. Вони, як правило, позбавлені емоційно-експресивного забарвлення, у мовленні функціонують як готові, стійкі сполучення кількох слів. До таких сталих одиниць відносять:

- мовні штампи та кліше;
- складені висловлювання: *адамове яблуко, м'яка вода, білий гриб, грудна жаба;*
- приказки та прислів'я: *Вовка боятися - в ліс не піти.*
- крилаті вислови: *Борітеся – поборете. Лиш боротись — значить жити.*

У мові конкретне значення висловлюється тільки певним словом, або сталим сполученням кількох слів. Стійке словосполучення є сполученням декількох слів, котрі мають одне значення, воно відповідає значенню певного виділеного слова.

Фразеологічні одиниці застосовуються для означення конкретних предметів, властивостей, дій або вищ.

Сталі словосполучення можуть бути включеними до синонімічних рядів: куняти – дрімати – *клювати носом*.

Фразеологічним одиницям властива синонімія, антонімія, багатозначність, точність та лаконічність.

Наприклад, стале словосполучення *роззявити рота*- багатозначне:

- 1) декламувати, сповіщати про щось;
- 2) бути уважним при розповіді іншого мовця (Вдома дівчата й хлопці слухали розповідь дідуся, *роззявивши роти*, щоб запам'ятати усе. — Я. Качура);
- 3) вражений від певної дії або предмета;
- 4) не приділяти належну увагу чомусь (Ну, йди вже додому, чого *рота роззявив?* - Г. Тютюнник);
- 5) мати бажання взяти щось чуже (На чужіскарби ще з малих *літрота роззявляє*. - С. Голованський);
- 6) псуватися - про взуття (Засмутилась Оленка, щочеревики *роти пороззявляли*.).

Наведемо приклад ще одного багатозначного фразеологізму «*вести перед*»:

- 1) головувати (Ярослав дійсно вміє *перед вести*, так, що всі до нього прислухаються.);
- 2) бути першим (Наша футбольна команда школи почала *вести перед* у цьому матчі.);
- 3) починати співати (Красиві та талановиті дівчата нашого класу співали українські народні пісня. Катерина *велла перед*.).

У багатозначних фразеологізмах є здатність поєднувати пряме та переносне значення слів та сполучень. Фразеологізм «*ставати дибки*», демонструється в прямому значенні, коли мається на увазі тварина «стати на ноги» (Їдуть козаки... Під ними коні, *стають дибки*.); коли ж сутність висловлювання про предмети – використовуються переносне значення висловлювання «стати вертикально» («На цій пошкодженій платформі,

котрастала дибки, мало не зруйнувався постамент».); про особу -має зовсім переносне значення «протистояти, здійснювати супротив» («Назар завжди прислухався до батьківського слова, а цього разу дибки став»). [39, с. 166-168].

Сталі словосполучення відрізняються своєю сполучуваністю один від одного. Стала одиниця «на заячий скік» лексичне значення якої «дуже мало» використовується зі словами, що характеризують відстань або час, словосполучення «шилом юшку схопити» з подібним значенням використовується зі словами, що висловлюють почуття, а фразеологічна одиниця «кіт наплакав» застосовується для кількісного позначення певної дії [22, с. 696].

Різну сферу використання мають схожі за лексичним значенням сталі словосполучення: «врізати дуба»; «езопівська мова», «наздогад буряків»; «датися взнаки і вилізти боком».

Досить часто зустрічаються синонімічні фразеологічні одиниці, які включають в себе той самий компонент. Наприклад, із тлумаченням: «ставити будь-кого у складне становище, домінувати» застосовуються сталі словосполучення з домінантним словом загнати: «загнати в тісний кут», «загнати у безвихідь», «загнати у сліпу вулицю». Схоже значення «лицемірити, брехати» мають фразеологічні одиниці: «виляти хвостом» або «крутити хвостом». Лексичне значення слова «інтелектуальний» презентується фразеологізмами за допомогою використання слова «голова» в різноманітних формах: «голова на плечах», «з головою», «тримати розум у голові».

З-поміж сталих словосполучень визначаються пари антонімічного значення: «не в тім'я побитий - не має в голові», «серце говорить - серце дримає». Протиставлення відбувається за допомогою застосування заперечень: «птаха високого польоту - птах низького польоту» [28, с. 57].

Фразеологічні одиниці мови за співвідношенням з певними частинами мови, тобто за певним загальним граматичним та лексичним

значеннями (за їх позначенням -ознаку,предмет, обставину дію або почуття - і котрими членами речення виявляються у реченні), існують:

іменникові - зазначають явище або предмет: *«лебедина пісня», «скрегіт зубовний»*; у тексті, як представлені додатками, підметами, іменною частиною складеного присудка тощо: *«Люди, зрадивши, що минула лиха година, слалися спати»* (Панас Мирний);

прикметникові –вказують властивості: *«не з похливого десятка»*; у тексті зазвичай представлені означенням чи іменною частиною складеного присудка: *«А там - козак не в тім'я битий: щось та прирозуміє!»* (М.Пригара).;

прислівникові –вказують на характеристику стану, ознаки чи дії: *«кров холоде в жилах, хоч плач»*; у тексті виступає у ролі варіативних обставин: *«З важким серцем ішов Максим Беркут посеред невеличкої ватаги тухольських молодців на сповнення громадської волі»* (І.Франко);

вигуківі –характеризують емоції та почуття: *«ні пуху ні пера», «цур тобі»*; у реченні застосовується нарівні із ординарними вигуками: *«Я вже вас так буду шанувати, як нікого в світі, побий мене грім!»* (М. Стельмах).

Фразеологічні одиниці в тексті виражаються як єдиний член речення. Наприклад, у реченні: *«Тарасуворопоглянув на свою жінку; вона здогадалась, що наговорила сім мішків гречаної вовни, та прикусила язика»* (І.Нечуй-Левицький) –словосполучення *«сім мішків гречаної вовни»* представлено в ролі додатка, а *«прикусила язика»* - у ролі присудка.

Але фразеологізми не у повній мірі відносяться з певними частинами мови. Це стосується фразеологізмів, котрі мають предикативну форму сполучень, тобто в структурі є підмет та присудок: *«Люблю я таких людей, завятих і проклятих, щоб душа в них була не з лопуцька, щоб оглядали життя з високої конструкції»* (Ю.Яновський). *«А чи не високо ти, Андрію, літаєш? Бо можна сісти низько-низько, що й курка лапою загребе»* (М.Стельмах). Ці фразеологізми, мають цілісне лексичне значення, граматично співставляються з реченнями [23, с.10].

Звертаючись до функціонально-стилістичних особливостей сталих одиниць мови, то з-поміж них виділяють такі групи:

- фразеологічні одиниці, що характерні розмовному стилю: *«виляти хвостом», «тримати ніс за вітром»* ;

- словосполучення, що характеризують книжний стиль: *«ставити з ніг на голову», «спочивати на лаврах», «езопівська мова»*;

- стилістично нейтральні сталі словосполучення: *«спинитися на півдорозі», «майстер своєї справи», «довести ділом»*.

Стилістична характеристика фразеологічних одиниць мови значною мірою залежить від сутності їх елементів.

1.4. Особливості походження лексичного складу фразеологізмів

Багато фразеологізмів виникли із словосполучень, що позначали вчинки людини у різних ситуаціях, родинних стосунках: *водити за ніс, склавши руки, хапатися за соломинку, тощо* .

Значна кількість фразеологізмів з'явилася на основі спостережень за тваринним та рослинним світом, явищами природи: *«пустити за вітром, як грім з ясного неба»*[28, с. 60].

Є фразеологізми, у яких відображені різні історичні події, обставини: *голити в москалі, не взяв його кат*.

В українській мові є фразеологізм, і їх переважна більшість, які походять від видів діяльності людей, занять різними ремеслами такими, як: *пійматися на гачок, , відкривати карти* тощо.

Чимало фразеологізмів прийшли у мовлення з релігійної сфери вживання: *дзвонити в усі дзвони*.

У фразеологізмах втілилися народні звичаї, обряди, вірування, забобони: *дістати гарбуза, зуби заговорювати, дорогу перейти*. Фразеологічними одиницями стали сполучення слів з народних казок, оповідей та пісень: *«біле личко, чорні брови, тихі води і ясні зорі, молочні ріки й кисельні береги, казка про білого бичка, лисичка-сестричка, на*

злодієві шапка горить, язиката Хвеська, Коцій Безсмертний, товчеться, як Марко по пеклі; так то так, та з хати як» [24].

Використання фразеологізмів у комунікації молодших школярівсприяє виразності мовлення, робить його більшемоційним, розвиває зацікавленість до вживання їх у повсякденній діяльності. Сталі словосполученняхарактеризуються різною синтаксичною будовою: можуть складатися або лише з сталої одиниці, словосполучення, підрядного речення, а також бути поєднанням слова із службовою частиною мови [30, с. 134].

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

2.1. Особливості організації експериментального дослідження

Пріоритетним завданням навчання рідної мови у початковій школі є збагачення словникового запасу здобувачів початкової освіти. Результативне виконання цього завдання має вагомий значення для розвитку мислення і мовлення молодших школярів. Збагачення лексичного словника дітей є потрібною умовою опанування мови та усіх шкільних предметів взагалі.

До найбільш вживаних стилістичних засобів української мови можна віднести фразеологізми. Більшість з яких відображають ствердну або негативну ознаку вчинку, предмета чи явища. Фразеологізм, що доречно використовується у мовленні, поживляє мовлення мовця, а також робить його більш емоційним [40, 13].

Дійсно прищеплювати здобувачам початкової освіти любов до української мови, спонукати захоплення різноманітністю та варіативністю її засобів виразності, виховувати необхідний рівень культури мовлення можливо за умови використання у процесі навчання фразеологізмів.

У будь-якій мові є значний запас фразеологічних кліше, у яких відображається образне мислення певного суспільства, досвід, набутий поколіннями.

Фразеологія є об'єктом наукових пошуків значної кількості мовознавців, а саме : Л. Авксент'єв, В. Ужченко, Ф. Медведєв, Л. Коломієць, М. Демський та інші.

Фразеологізми допомагають стати мові більш виразній, динамічній, емоційній. Особа, яка не використовує зазначені стійкі словосполучення, не

зможе, у повній мірі, емоційно та динамічно висловити свої висловлювання.

Відомо, що опанування знаннями з використання фразеологізмівсприяє можливості учнів висловлювати свої думки експресивно й емоційно, точно й у лаконічній формі. Ознайомлення здобувачів початкової освіти зі фразеологізмами, прислів'ями та приказками допомагає розвивати пізнавальний інтерес учнів початкової школи до застосування їх в власному активному усному або писемному мовленні, що допомагає активізувати креативність та самостійність учнів початкової школи на уроках з української мови.

Початокзнайомства з стійкими словосполученнями необхідно організовувати з перших років здобуття освіти в умовах початкової школи. Для цієї роботи потрібно застосовувати фразеологічні вислови з конкретноозначеним складом і сталою структурою, найпоширеніші талегкі для розуміння дітей молодшого шкільного віку. Вміння працювати з фразеологічним словником є важливим на уроках з української мови, що сприяє удосконаленню мови молодших школярів, розвиває пам'ять, відшліфовує грамотність, формує вміння організувати самостійну роботу.

Навчати здобувачів початкової освітивмінню використовувати фразеологічний словник необхідно організувати в три етапи:

1. Роз'яснення на зразках як використовувати словник.
2. Виконання завдань або вправ на з'ясуваннянеобхідних зворотів.
3. Виконання завдань з фразеологізмами для розширення знань і розвитку власного самоконтролю.

До цього учитель початкових класів роз'яснюємолодшим школярамсутність фразеологізмів, далідає можливість дітям визначити самостійно сутність зазначеного словосполучення, що у подальшомуспівставляють з тлумаченням у словнику.

Уже в початковій школі потрібно цілеспрямовано та систематично розширювати фразеологічний словник учнів, конспектувати вислови у власні словники - зошити, причому такі словники потрібно зберігати та користуватися протягом усього освітнього процесу, поповнюючи їх новими одиницями.

Використовувати фразеологічні словники-мінімуми корисно під час позакласного читання та на уроках української мови. Словник буде потрібний під час роботи з синонімами.

Подальшим етапом у ознайомленні з використанням фразеологічних одиниць буде організація виконання здобувачами початкової освіти тренувальних вправ, котрі мають на меті розуміння парадигмо-синтагматичних ознак фразеологізмів, закріплення вимови, значення та структури сталих словосполучень.

Організувати вміння здобувачів початкової освіти розуміти сутність фразеологічних зворотів, застосовувати їх в писемному або усному мовленні – досить складне завдання. Вагому увагу потрібно виділяти відповідності цих зворотів, їх можливості вступати у взаємозв'язки [6, с. 42].

Відповідно до досвіду роботи початкової школи, результати експериментального навчання, у ході вибору фразеологізмів для опанування здобувачами початкової освіти дотримуються таких критерій:

- 1) доступність фразеологізмів для здобувачів початкової освіти;
- 2) сутність фразеологізмів для розвитку світогляду дітей молодшого шкільного віку;
- 3) використання фразеологізмів у повсякденних ситуаціях;
- 4) відповідність сфер вживання фразеологізмів;
- 5) відповідність лексичних, синтаксичних та фонетичних особливостей фразеологізмів до граматичного матеріалу, котрий вивчається у початковій школі [38, с.18].

Для виявлення результативності розроблених вправ для розвитку пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти за допомогою фразеологізмів, а також рівня фразеологічних умінь молодших школярів (пояснення сутності фразеологізмів, знаходження у реченні, коректне уживання зворотів у мовленні учнів) було проведено констатувальний експеримент. Було сформовано експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи з учнів 3 класів.

У ході експерименту здобувачам початкової освіти 3 класу запропонували виконати три варіанти вправ, а саме:

1. Роз'яснити сутність фразеологізмів.
2. У пропорованих реченнях виділити стійкі словосполучення.
3. Запропонувати варіанти речень з пропорованими висловами.

Завдання 1. *Діти молодшого шкільного віку мають означити тлумачення фразеологічних зворотів, зазначених на картках.*

Для цього завдання стали вирази вибиралісь без значної диференціації. Були використані ті фразеологізми, які є у підручниках та посібниках з української мови, а саме:

1. золоті руки;
2. кіт наплакав;
3. наламати дров;
4. взяти ноги на плечі.

Цей варіант вправи був складним для молодших школярів. Але, не всі здобувачі початкової освіти виконали завдання з розкриття семантики деяких словосполучень. Повні відповіді звучали досить рідко. Так, наприклад, учениця 3-А Камишова Катерина пояснила сутність фразеологізмів так:

1. золоті руки – добре виконувати будь-яке завдання;
4. кіт наплакав – невелика кількість чогось;
7. наламати дров – зробити поганий вчинок;
10. взяти ноги на плечі – утекти.

У значної кількості виконаних завдань відсутні повні відповіді.

Наявні роботи, в яких вправи виконані не коректно, або відповіді відсутня.

Досить природно, що різне розуміння молодшими школярами фразеологізмів сприяє наявності значної кількості помилок у вживанні фразеологізмів в усному або писемному мовленні дітей молодшого шкільного віку.

Отже, можна констатувати, що невміння роз'яснити сутність фразеологізмів і відсутність знань про їх семантичні особливості базується на незначній увазі дітей до «образних висловів», що співвідноситься з байдужістю педагога, або відсутністю будь-якої освітньої діяльності з фразеологізмів.

Інший варіант завдання дослідної роботи дозволяє визначити наявні вміння розрізнити і помічати зазначені звороти у реченні або тексті.

З цією метою було запропоновано молодшим школярам виконати таке завдання: «У реченнях відшукати та виділити фразеологізми».

На пропонованих картках молодшим школярам були надані такі речення:

1. Ольга здивувалась, як вправно Сашко полагодив стілець та зазначила, що у нього золоті руки.
2. За всі погані вчинки Юркові доводилося пекти раків.
3. «Не лови гав!» - звернулась Марія Степанівна до Михайлика.

Такі завдання молодші школярі виконали з кращими результатами, ніж попереднє. Але у деяких роботах діти не відзначили фразеологічні звороти.

Проаналізувавши роботи учнів початкової школи, ми з'ясували, що найбільш популярним фразеологізмом є «ловити гав», - його відзначила більша кількість молодших школярів.

Третє завдання, котре пропонувалось відповідно до нашого дослідження, сприяло виявленню конкретних фразеологізмів у

повсякденному мовленні дітей, чи додержана їх цілісність, чи враховуються стилістичні та граматичні властивості.

З цією метою здобувачам початкової освіти пропонувалось скласти речення з окреслених сталих словосполучень (всього по 4).

Сталі словосполучення обрані з завдання № 1, які потребували пояснення.

Перед початком завдання дітям повідомили, що фразеологізми потрібно використати для продукування короткого зв'язного тексту. Наводимо приклади обраних фразеологізмів:

1. зарубати на носі;
2. кіт наплакав;
4. золоті руки;
5. наламати дров.

Отримані результати зазначеного завдання були досить низькі. З цим завданням впоралась менша частина молодших школярів (23 %). Більшість дітей не змогли створити речення хоча б з одним фразеологізмом (57 %). 20% учнів початкової школи склали речення некоректно, використовуючи сталі вирази як вільні словосполучення (у прямому значенні). Допустили діти молодшого шкільного віку ходи виконання завдань.

Іноколи молодші школярі намагаються відтворити власні знання фразеології у продукуванні речень, використовуючи разом з фразеологізмами їх тлумачення. Тому характерним для таких помилок є явище плеоназму: «Я так злякався, що був ні живий ні мертвий від страху».

Розповсюдженою помилкою, якої робили учні початкових класів, є застосування фразеологізму у прямому значенні.

Мовленню учнів не характерні словосполучення та фрази переносного значення. Діти молодшого шкільного віку використовують близько 6 % фраз переносного значення (по відношенню до загального

об'єму фраз мовлення), оскільки їх вживання дотичне до аналітико – синтетичної діяльності, досить значним рівнем розвитку мислення.

Ці помилки, яких припускалися здобувачі початкової освіти у застосуванні фразеологізмів, у мовленні пов'язані з відсутністю знань або неточністю розуміння семантики сталих словосполучень.

Це характеризується відсутністю роботи з семантики фразеологізмів. Цю ситуацію можливо змінити, якщо вчителі початкової школи систематично та цілеспрямовано будуть організовувати освітній процес з активізації словника учнів початкової школи.

Відповідно до проведеного констатувального зрізу представимо якість знань здобувачів початкової освіти у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Якість знань здобувачів початкової освіти (%)

	Завдання	Виконали повністю		Виконали частково		Не виконали	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1.	1	48	45	26	26	26	29
2.	2	33	32	30	39	37	29
3.	3	22	19	24	23	54	58

Оцінювання результатів виконувалось відповідно до таких критеріїв: високий, середній, а також низький рівні.

Високий рівень: здобувач початкової освіти коректно визначає фразеологізми у реченні або тексті, здійснює диференціацію між сталими словосполученнями; вірно тлумачить сутність наданих фразеологічних одиниць; вміє продукувати речення з застосуванням фразеологізмів, усвідомлює образність їх значення.

Середній рівень: молодших школяр може знайти та виділити значну кількість сталих одиниць мови, поданих у тексті або реченні; характеризує

лексичне значення значної кількості фразеологізмів з урахуванням їх образності; використовуються сталі словосполучення у реченні.

Низький рівень: діти з низьким рівнем знань виокремлюються відсутністю вміння визначати фразеологізми у цілому реченні, навичок застосування сталих одиниць мовлення у власному мовленні; невмінням роз'яснити сутність фразеологізмів.

На основі констатувального зрізу представимо результати рівнів знань, умінь та навичок здобувачів початкової освіти у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати рівнів знань, умінь та навичок здобувачів початкової освіти (%)

Група	Кількість учнів з певним рівнем			Загальна кількість
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	
Експериментальна	38	23	39	100
Контрольна	36	23	41	100

Представимо результати графічно у Рис.2.1

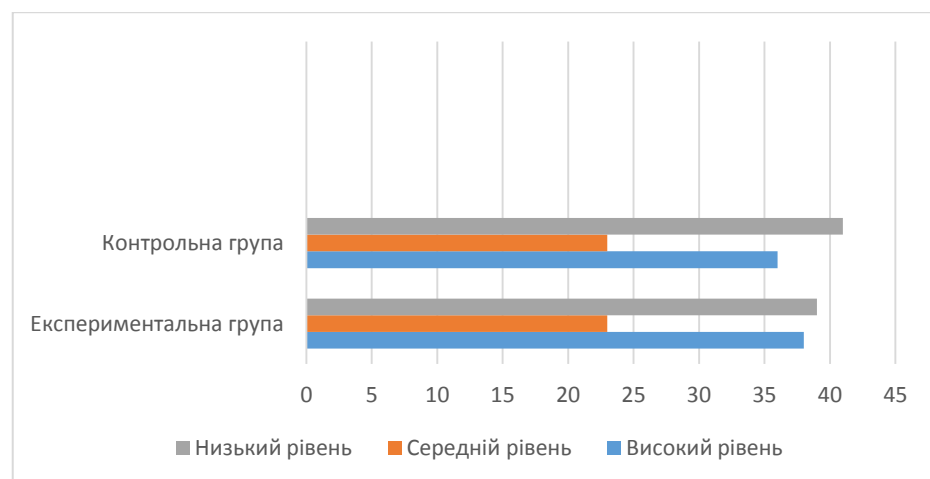

Рис. 2.1. Результати рівнів знань, умінь та навичок здобувачів початкової освіти

На формувальному етапі магістерської роботи було здійснено відбір та впровадження видів вправ із використанням фразеологізмів, які сприяють розвитку пізнавального інтересу здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови.

Здійснивши аналіз науково-методичну літературу, досвід роботи вчителів початкової школи з проблеми дослідження, були розроблені вправи із використанням фразеологізмів, які сприяють розвитку пізнавального інтересу здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови.

Запропонований комплекс складається з таких вправ:

- вправи на пошук фразеологізмів у творі та реченнях та розмежування сталих виразів від вільних;
- вправи на характеристику лексичного змісту фразеологізмів;
- вправи на добір синонімів або антонімів до представлених сталих словосполучень;
- вправи на визначення походження зазначених одиниць мовлення;
- вправи на застосування фразеологічних або тлумачних словників;
- дидактичні ігри;
- тестові завдання;
- вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні учнів початкової школи.

2.2. Впровадження комплексу вправ з розвитку пізнавальних інтересів здобувачів початкової освіти за допомогою фразеологізмів

У сучасному освітньому процесі, коли практичне опанування мовними засобами визнається пріоритетними завданнями шкільного курсу рідної мови, до комплексу вправ висуваються більш значимі вимоги, їх роль полягає не тільки у активізації матеріалу уроку, аналізу та розрізнення мовних фактів. Все частіше застосовують вправи спрямовані на синтез інформації, набутої здобувачами початкової освіти на шкільних уроках, систематизації загальних теоретичних запитань та для взаємозв'язку граматики з іншими напрямками вивчення української мови - формування коректного мовлення, вироблення вміння аналізувати художні твори, удосконалення стилю писемних та усних висловлювань молодшого шкільного віку.

Важливо, щоб педагог правильно розмежував усі види вправ, їх освітній вплив, що допоможе вибрати необхідні вправи для різних аспектів освітнього процесу у початковій школі. Це забезпечить поступове поглиблення знань дітей, підвищення пізнавальної активності за допомогою використання фразеологізмів на уроках української мови.

Одержані результати експериментального дослідження засвідчили, що вправи, котрі сприяють активізації використання фразеологізмів у мовленні дітей, подані в незначній кількості.

Для практичного опанування знаннями з фразеології здобувачам початкової освіти необхідно знати окрім семантики, ще й форму сталих словосполучень.

Як засвідчив експеримент, у процесі вживання сталих одиниць мови у мовленні молодших школярів присутні мовленнєві та мовні помилки. Відповідно до зазначеного, при розробці комплексу вправ необхідно виокремлювати два їх види - мовленнєві та мовні.

Головна мета мовних вправ – оволодіння певним мовним матеріалом, його формами, значенням, вживанням; розвиток уявлень про мовну систему. Мета зазначених вправ – реконструкція мовного явища в

мовленні учнів початкової школи, розуміння на слух, вправління у спонтанному вживанні опанованих явищ, без розуміння їх змісту у процесі говоріння [11, с.108].

Враховуючи, що знайомство здобувачів початкової освіти здійснюється у практичній діяльності на уроках з української мови, то мовні вправи мають незначну частку. Опанування теоретичними знаннями про сталі словосполучення – це не самоціль; одночасно потрібно сформувати вміння використовувати фразеологізми у активному мовленні. Дії з мовним матеріалом з початкового етапу здатні реалізовуватись з врахуванням мовленнєвої спрямованості та відповідно до мовленнєвої ситуації.

Зміст освітніх програм з української мови для здобувачів початкової освіти спрямований на активне застосування мовленнєвих вправ, які дотичні до формування конкретних навичок.

Для розробки комплексу вправ значимою є класифікація, котра враховує різницю процесів формування навичок продукування та розуміння мовлення учнів та передбачає застосування двох видів вправ, а саме: продуктивні та рецептивні.

Цей поділ вправ допомагає розкрити різні прийоми, що сприяють формуванню вмінь і навичок письма, аудіювання та говоріння.

Метою рецептивних вправ (відповідно до фразеології) є формування і розвиток вмінь розуміти окремі елементи мовлення як структурно – семантичну єдність під час читання або аудіювання, що є значимим у контексті доречного розуміння фразеологічних одиниць. Функція продуктивних вправ – формування навичок застосування фразеологізмів в писемному та усному мовленні [20, с.79].

Окрім зазначених класифікацій, у лінгводидактиці виокремлюють і інші. Так, відповідно до характеру освітньої діяльності, визначають оперативні, імітаційні, механічні, продуктивно – творчі та творчі вправи.

Як вже відзначалось, завданням опанування фразеології на базовому етапі є оволодіння сталими одиницями у практичному аспекті. Відповідно до цього, розроблений комплекс вправ спрямований на практичне опанування фразеологізмів, що має на меті розвиток пізнавального інтересу до вивчення фразеологічних одиниць та до засвоєння рідної мови взагалі.

Беручи до уваги особливості початкової школи відповідно до опанування фразеологічних одиниць, характер означених вмінь і навичок, ми виокремлюємо два комплекси вправ.

Перший сприяє формуванню навичок розуміння фразеологічних одиниць у процесі аудіювання або читання. Розуміння та сприймання означених одиниць під час читання чи аудіювання – складна дія, яка передбачає розуміння почутого або прочитаного. Цей комплекс включає такі види вправ:

- роз'яснення значення виділених словосполучень;
- вивчення і використання фразеологізму як єдиного слова;
- заміна підкреслених словосполучень схожими за значенням (за допомогою довідки);
- заповнення пропусків необхідними словосполученнями;
- пошук кризиці у значеннях виділених словосполучень;
- використання виразів як фразеологізмів, і як вільних словосполучень;
- пошук відмінностей у схожих за будовою фразеологізмах;
- знаходження у творі або реченні фразеологізмів;
- вправи з застосуванням фразеологічного словника.

Мета другого комплексу – формування вміння використовувати фразеологічні одиниці в писемному та усному мовленні, навичок ситуативно – спрямованого застосування означених одиниць мови.

Це вправи на відпрацювання застосування фразеологізмів у вузькому контексті, а також у структурі речень за допомогою опор –питань, котрі посприяють молодшим школярам у визначенні ситуації мовлення.

Вагоме місце в зазначеному комплексі мають вправи, спрямовані на формування навичок застосування фразеологізмів, що мають різні синтаксичні зв'язки. Також комплекс включає вправи на відмінність близьких за значенням словосполучень; на використання сталих одиниць мови однієї семантичної групи під час переказу; продукування творів за допомогою фразеологічних одиниць та інші.

Отже, пропоновані комплекси вправ призначені для формування вмінь розуміння, а також сприйняття (рецептивних вмінь), навичок застосування сталих словосполучень у мовленні дітей молодшого шкільного віку (продуктивних вмінь).

Відповідно до експериментального дослідження, пріоритетні проблеми розуміння і застосування фразеологічних одиниць мають семантичний характер. Виходячи з особливостей труднощів розроблений комплекс вправ містить такі типи:

- вправи на пошук фразеологізмів у творі та реченнях та розмежування сталих виразів від вільних;
- вправи на характеристику лексичного змісту фразеологізмів;
- вправи на добір синонімів або антонімів до представлених сталих словосполучень;
- вправи на визначення походження зазначених одиниць мовлення;
- вправи на застосування фразеологічних або тлумачних словників;
- дидактичні ігри;
- тестові завдання;
- вправи на активне використання фразеологізмів у мовленні

учнів початкової школи.

Варіанти вправ із використанням фразеологізмів, які викликають пізнавальний інтерес здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови представлені у Додатку В.

Вправи з фразеологізмами можна застосовувати різні, головне тільки підпорядковувати їх основній меті: збільшувати рівень пізнавального інтересу здобувачів початкової освіти до опанування та використання фразеологічних зворотів в писемному та усному мовленні дітей, збагачувати активний фразеологічний словник учнів початкової школи.

2.3 Результати експериментального дослідження

Головними завданнями нашого дослідження були:

1. перевірити результативність запропонованого комплексу вправ;
2. визначити рівень знань, умінь і навичок здобувачів початкової освіти, щодо опанування та використання у власному мовленні фразеологічних одиниць.

Розроблені вправи були впроваджені у зміст освітньої діяльності української мови 3 експериментального класу.

Потім усім учням експериментальних і контрольних груп були подані такі ж види завдань, як і на попередньому етапі, але зі зміненим змістом.

Наприклад:

1. Розкрити значення фразеологізмів:
 - ні пари з вуст;
 - мотати на вус;
 - накивати п'ятами;
 - викинути з голови.
2. У запропонованих реченнях виділити фразеологізми.
 1. Мій товариш знає, як тримати язик за зубами.

2. Дмитророзказав брату, що наговорив сім мішків гречаної вовни та прикусив язика.

3. Скласти речення з зазначеними словосполученнями:

- ні пари з вуст;

- мотати на вус.

Роботи усіх молодших школярів були перевірені. Результати якості знань умінь і навичок здобувачів початкової освіти після формувального експерименту представлені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати якості знань умінь і навичок здобувачів початкової освіти після формувального експерименту (%)

№	Завдання	Виконали повністю		Виконали частково		Не виконали	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
1.	1	73	52	24	19	3	29
2.	2	81	34	17	40	2	26
3.	3	66	19	29	24	5	57

Відповідно до якісних показників знань здобувачів початкової освіти, щодо вивчення фразеологічних одиниць, представимо результати рівнів знань, умінь та навичок здобувачів початкової освіти після формувального експерименту у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Результати рівнів знань, умінь та навичок здобувачів початкової освіти після формувального експерименту (%)

Група	Кількість учнів з певним рівнем	Загальна
-------	---------------------------------	----------

	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	кількість
Експериментальна	71	26	3	100
Контрольна	38	25	37	100

Представимо результати графічно у Рис.2.2

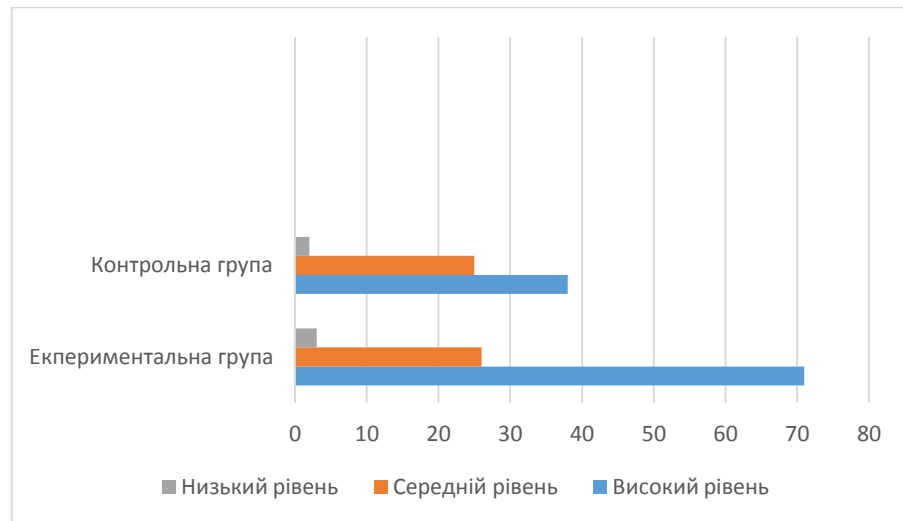

Рис 2.2. Результати рівнів знань, умінь та навичок здобувачів початкової освіти після формувального експерименту

Отримані результати дослідження констатують, що запропонований комплекс вправ допомагає результативному опануванню фразеологічних одиниць, розвитку в здобувачів початкової освіти пізнавального інтересу, що простежується у удосконаленні якості знань молодших школярів експериментального класу.

Недоліки або помилки учнівських робіт контрольної групи пов'язані з недостатнім рівнем розуміння образної сутності фразеологізмів, окреслення значень стійких словосполучень з фактичним (прямим) значенням елементів, з відсутністю навичок застосування цих одиниць у мовленні молодших школярів. Причиною помилок в учнівських роботах експериментальної групи, напевно, є такі ж як і у контрольній. Але,

здобувачам початкової освіти експериментальної групи продемонстровані більш стійкі та значимі показники.

Слід зазначити, що кількість здобувачів початкової освіти в обох класах була рівна. Порівнюючи кількісні дані після констатувального етапу, то можна відмітити, що рівень знань зазначених груп перебуває майже на одному рівні.

Аналізуючи результати після проведення констатувального і формувального етапів дослідження зрозуміло, що якість знань учнів контрольної групи знаходиться на попередньому рівні, а якість знань експериментальної групи стала набагато вище.

Проведене дослідження дало змогу:

- здійснити аналіз стану освітньої діяльності з фразеологічними одиницями під час організації уроків з української мови в початковій ланці освіти;
- виокремити вміння і навички, якими мають володіти здобувачі початкової освіти у процесі вивчення фразеології;
- охарактеризувати фразеологічний мінімум для опанування молодшими школярами на основі сталих словосполучень, які діти зустрічали у підручниках з української мови;
- розробити комплекс вправ, який б сприяв розвитку пізнавального інтересу здобувачів початкової освіти; формуванню фразеологічних вмінь та навичок;
- перевірити продуктивність запропонованого комплексу вправ.

Відповідно до результатів експериментального дослідження можна констатувати, що окреслені справи передбачають цілеспрямовану роботу з фразеології у процесі вивчення курсу української мови, збагачують та удосконалюють словниковий запас здобувачів початкової освіти сталими сполученнями.

ВИСНОВКИ

Здійснивши аналіз науково-методичної літератури можна констатувати, що фразеологія – комплекссталих зворотів, а також розділ науки про мову, котрий займається вивченням стійких словосполучень, їх властивостей, поділом на групи, походженням. Стале сполучення кількох слів, яке у ході мовлення демонструється як цілісна словесна одиниця і є семантичною цілісністю, називається фразеологізмом.

Дуже важливо ознайомити учнів із фразеологічним словником і правилами користування ним, що дасть можливість поставити роботу над фразеологізмами на належний науковий рівень. Користуючись словником, учні дізнаватимуться про їх походження, семантику, зможуть самостійно контролювати правильність і доречність уживання фразеологізмів у чужому та власному мовленні.

Аналіз роботи вчителів з фразеології, засвідчив, що педагоги у початковій школі приділяють не достатній рівень уваги застосуванню фразеологізмів на уроках української мови.

Пріоритетним завданням навчання рідної мови у початковій школі є збагачення словникового запасу здобувачів початкової освіти. Результативне виконання цього завдання має вагоме значення для розвитку мислення і мовлення молодших школярів. Збагачення лексичного словника дітей є потрібною умовою опанування мови та усіх шкільних предметів взагалі.

Відомо, що опанування знаннями з використання фразеологізмів сприяє можливості учнів висловлювати свої думки експресивно й емоційно, точно й у лаконічній формі. Ознайомлення здобувачів початкової освіти зі фразеологізмами, прислів'ями та приказками допомагає розвивати пізнавальний інтерес учнів початкової школи до застосування їх в власному активному усному або писемному мовленні, що допомагає активізувати креативність та самостійність учнів початкової школи на уроках з української мови.

Початок знайомства з стійкими словосполученнями необхідно організувати з перших років здобуття освіти в умовах початкової школи. Для цієї роботи потрібно застосовувати фразеологічні вислови з конкретно означеним складом і сталою структурою, найпоширеніші та легкі для розуміння дітей молодшого шкільного віку. Вміння працювати з фразеологічним словником є важливим на уроках з української мови, що сприяє удосконаленню мови молодших школярів, розвиває пам'ять, відшліфовує грамотність, формує вміння організувати самостійну роботу.

Відповідно до досвіду роботи початкової школи, результати експериментального навчання, у ході вибору фразеологізмів для опанування здобувачами початкової освіти дотримуються таких критерій:

- 4) доступність фразеологізмів для здобувачів початкової освіти;
- 5) сутність фразеологізмів для розвитку світогляду дітей молодшого шкільного віку;
- 6) використання фразеологізмів у повсякденних ситуаціях;
- 6) відповідність сфері вживання фразеологізмів;
- 7) відповідність лексичних, синтаксичних та фонетичних особливостей фразеологізмів до граматичного матеріалу, котрий вивчається у початковій школі.

На формувальному етапі магістерської роботи було здійснено відбір та впровадження видів вправ із використанням фразеологізмів, які сприяють розвитку пізнавального інтересу здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови.

Здійснивши аналіз науково-методичну літературу, досвід роботи вчителів початкової школи з проблеми дослідження, були розроблені вправи із використанням фразеологізмів, які сприяють розвитку пізнавального інтересу здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови.

Отримані результати дослідження констатують, що запропонований

комплекс вправ допомагає результативному опануванню фразеологічних одиниць, розвитку в здобувачів початкової освіти пізнавального інтересу, що простежується у удосконаленні якості знань молодших школярів експериментального класу.

Недоліки або помилки учнівських робіт контрольної групи пов'язані з недостатнім рівнем розуміння образної сутності фразеологізмів, окреслення значень стійких словосполучень з фактичним (прямим) значенням елементів, з відсутністю навичок застосування цих одиниць у мовленні молодших школярів. Причиною помилок в учнівських роботах експериментальної групи, напевно, є такі ж як і у контрольній. Але, здобувачам початкової освіти експериментальної групи продемонстровані більш стійкі та значимі показники.

Аналізуючи результати після проведення констатувального і формувального етапів дослідження зрозуміло, що якість знань учнів контрольної групи знаходиться на попередньому рівні, а якість знань експериментальної групи стала набагато вище.

Проведене дослідження не претендує на всебічний розгляд проблеми формування культури спілкування молодших школярів засобами фразеології. До подальших напрямів дослідження проблеми вважаємо за доцільне віднести дослідження методичної готовності вчителів початкових класів до активного використання фразеологізмів у мовленнєвому розвитку молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова О. Психолінгвістичний аспект дослідження мовленнєвої діяльності і мовленнєвого спілкування. Проблеми формування мовної особистості учнів середніх загальноосвітніх закладів : [зб. наукових праць]. Рівне, 2007. С. 45-48.
2. Бих І. Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання. Київ: Магістр. 2010. Вип.1. С. 95-97.
3. Біденко В. Творча робота школярів на уроках мови. Початкова школа. 2017. № 9. С. 49-53.
4. Вернигора Т. І. Розвиток комунікативної компетенції учнів у процесі вивчення фразеології. Вивчаємо українську мову та літературу. 2015. №15. С. 15–8.
5. Герасимчук В. Власні імена в українських фразеологізмах. Дивослово. 2006. №5. С. 43-48.
6. Денисюк Л. І. Систематизація та узагальнення вивченого: (Тема: Лексикологія і фразеологія). Відкритий урок. 2012. №3. С. 42 – 48.
7. Державний стандарт початкової освіти. Учитель початкової школи . 2018. № 4. С. 40 – 42
8. Дорошенко С.І. Основи культури і техніки усного мовлення: Навчальний посібник. Харків: ОВС, 2012. 153 с.
9. Караман С. Методика розвитку зв'язного мовлення. Ознайомлення з мовними нормами. Українська література в загальноосвітній школі. 2014.№3. С. 47–51.
10. Карпалюк В.С., Третяк Н.В. Лексикологія. Фразеологія.Словотвір. Навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І. 2010. 241с.
11. Лещенко Г. П. Компетентнісний підхід до вивчення фразеології в загальноосвітній школі. Актуальні проблеми філології та перекладознавства Випуск 11. 2016. С. 108-113.

12. Леонтьев А.А. Психолінгвістический аспект языкового значення. Принципы и методы семантических исследований. М.: Наука, 1999. С.130-149.
13. Лунько Н. Вживання фразеологізмів в усному і писемному мовленні школярів. Початкова школа. 2016. № 4. С. 13-16.
14. Ляхова Т., І. Белошапка. Фразеологічний матеріал у початковій школі. Початкова школа. 2017. №3. С. 28-34.
15. Нагрибельна І.А., Сугейко Л.Г., Мельничук Ю.Ю. Упровадження дистанційного курсу з методики навчання української мови на основі системи Moodle // Інформаційні технології і засоби навчання. Т. №3. 2020. С.162 – 174.
16. Нагрибельна І.А., Сугейко Л.Г., Мельничук Ю.Ю. Innoyativescientificresearches: Europendevopmenttrendsandregionalaspect. Collective monograph.- 1 st. ed.- Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2020. 492 p. P.212-231.
17. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі (Методика і технологія навчання). Тернопіль, 2012. 342 с.
18. Освітня програма початкової школи в науково-педагогічному проєкті «Інтелект України» цикл І (1 – 2 класи) (науковий керівник Гавриш І.В.).2018.
19. Помирча С.В., Ябурова О.В. Інноваційні технології навчання молодших школярів у контексті реформи початкової освіти. Молодий вчений. Донбаський державний педагогічний університет. № 9. 2017. С.13 – 16.
20. Полєвікова О.Б. Професійна педагогічна освіта в умовах глобалізації Формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи в умовах ВНЗ: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Умань, 8-9 жовтня 2009 р. Умань: ПП Жовтий, 2009. С.79-81.
21. Полєвікова О.Б., Макарова А.П. Персоналізм як наукове явище: витоки та тлумачення дефініції. Science and education: problems, prospects

and innovations : materials of the 11th International scientific and practical conference (July 21-23, 2021) Kyoto, Japan. 2021.P.315-319.

22. Полєвікова О.Б., Озерна С.С. Об'єктивність та суб'єктивність цілеутворення сучасної освіти. World science: problems, prospects and innovations: materials of the 7th International scientific and practical conference (March 24-26, 2021) Toronto, Canada. 2021. P. 696-698.

23. Романова Р.О. Роль фразеологізмів у збагаченні лексичного запасу школярів. Початкова школа. 2010. № 10. С.9-11.

24. Романенко Л. З. Навчальна гра як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроках у початкових класах.URL: <http://www.slideshare.net/tatyana6221310/ss-29723650>

25. Садова С. Фразеологічні одиниці і мовленнєва компетенція учнів. Вивчаємо українську мову та літературу. 2016. № 4. С. 22–29.

26. Сковронська І. Ю. Фразеологізми як складові формування культури моделі мислення та поведінки. Психолого-педагогічні умови розвитку освітнього простору держави. 2014. С. 508-511.

27. Соловець Л. Фразеологізм як засіб формування культури спілкування молодших школярів. Початкова школа. 2016. №4. С.19-23.

28. Сугейко Л.Г., Мельничук Ю.Ю. Інновації у мовній освіті молодших школярів. // Педагогічний процес: теорія і практика. Київський ун-т ім.. Б.Грінченка. – Випуск 4 (59). – В.П. «Едельвейс» (науковий журнал). – 2017. – 175 с., С. 57-61.

29. Сугейко Л.Г. Інновації у підготовці мовної особистості вчителя початкової школи. Зб.наук. праць: Пед.науки. Випуск 65. Херсон: ХДУ, 2014. С.367 – 370.

30. Сугейко Л.Г. Формування мовленнєвої особистості студента вишу. Херсон: РВВ «Колос», 2016. С. 134-136

31. Сугейко Л.Г., Борисенко Н.М. Формування комунікативної та природознавчої компетентності учнів у процесі роботи над картинами-загадками. Початкова школа. 2017. №4.С. 26 – 28

32. Сугейко Л.Г. Інноваційні форми роботи у лінгводидактичній підготовці студентів вишу . Кривий Ріг: КПДУ. 2019. С. 326 – 330
33. Тесленко О. Фразеологія на уроках рідної мови як етнографічний фактор. Українська мова і література в школі. 2013. № 4 . С. 2–5.
34. Третьякова Н. Ситуативна форма вивчення фразеологія. Початкова школа. 2011. № 7. С. 58.
35. Українська мова з методикою навчання в початкових класах. – Інтегрований курс: Підручник для педагогічних вузів. За ред А.П.Каніщенко, Г.О.Ткачук. К.: Промінь, 2013. 234 с.
36. Українська мова. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи. URL: <http://www.schoolua.com/2016/08/11/5021/>
37. Форостюк Т. Наступність і перспективність у використанні гри як засобу формування інтересу дитини до навчальної діяльності. Гуманітарний вісник. Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 14. С. 251–254.
38. Хорошковська О. Основні напрямки роботи з розвитку мовлення в процесі оволодіння знаннями з мови. Рідні джерела. 2010. № 5. С.18-21.
39. Хом'юк І. В. Шляхи формування пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики. III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти». Науковий журнал «Молодий вчений». 2019. № 5.2 (69.2). С.166-170.
40. Хомуленко Т. Б. Стиль сімейного виховання як чинник розвитку пізнавального інтересу молодших школярів : монографія. Х. : ХНПУ, 2011. 172 с.
41. Шамова Р.Л. Робота над фразеологізмами ввічливості. Початкова школа. 2017. № 6. С.15-19.

42. Шустваль С. М. Пізнавальний інтерес як мотив навчальної діяльності. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Запоріжжя, 2007. Вип. 41. С. 379–383.

ДОДАТКИ

Додаток А

Словник-мінімум часто вживаних фразеологізмів

Бибехами годувати — бити кого-небудь.

Втерти носа — показати або довести свою перевагу над ким-небудь.

Не бий лежачого — 1. який не потребує великої затрати праці, великого напруження; 2. безвідповідальний, нероба.

Байдики бити (байди, гандри) — бути без діла, весело проводити час; розважатися.

Битися як риба об лід — жити в тяжких матеріальних умовах, переборюючи нестатки, злидні і т. п.

Бог (Господь) приніс — хто-небудь з'являється, приходить.

Брати в руки (кого-небудь) — підкоряти своїй волі, примушувати.

Брати на кпини (глум) — насміхатися, глузувати з кого-небудь.

Бути (стати) у пригоді — 1. допомагати кому-небудь; 2. виявитися потрібним, необхідним.

Валитися від вітру — бути знесиленим, виснаженим.

Аж виляски пішли — дуже сильно, з лунким звуком.

Витрішки продавати — вештатися без діла, бездумно роздивлятися що-небудь.

Потупити очі в землю — дивитися вниз від сорому, ніяковості. Хоч відбавляй — багато.

Відлягло від серця — відчути полегшення, спокій.

Володіти собою — триматися врівноважено, спокійно.

Ганяти вітер по вулицях — проводити час у розвагах, нічим не займатись.

Світла голова — розумна людина.

Гризти граніт науки — наполегливо оволодівати знаннями.

Дивитися косо (на кого-небудь) — виявляти підозрілість.

Доскочити лиха — потрапити в скрутне становище.

З відкритою душею — щиро, радісно.

На всі заставки — скільки є сили.

Зміряти очима — пильно, уважно оглянути кого-небудь. Кипіти в руках — вправно, швидко виконувати, здійснювати.

Не клади пальці в рот — бути обережним з кимось.

З перших кроків — спочатку.

Без ладу і складу — погано, безладно.

Мати рацію — бути правим.

Надути губи — сердитись, ображатись.

Ні пава ні тава; ні до села ні до міста; ні те ні се — той, хто у своїх поглядах відійшов від одних і не пристав до інших.

Ще б пак — вживання для підтвердження чого-небудь.

Пахне смаленим — загрожує кому-небудь або передбачається небезпека.

Підбивати клинці — залицятися.

Аж зорі побачити — у великій кількості, дуже.

Покласти руку на серце — щиро, відверто.

Порости мохом — давно минути, забутись.

Їсти не просить — що-небудь комусь не заважає, не завдає турбот.

В кишені пусто — хто-небудь не має грошей.

Радувати око — приємно вражати, вабити кого-небудь поглядом.

Нечиста рука — безчесна, непорядна людина.

Зірок з неба не хапати — хто-небудь не відзначається неабиякими здібностями.

Убитий горем — засмучений, пригнічений, сильно засмучений.

Совість прокинулася — хто-небудь хоче стати чесним, справедливим.

Слово за слово — поступово, мало-помалу говорячи.

Слово в слово — точно, без будь-яких змін.

Тлумачення поширених фразеологізмів

Або все, або нічого

Автор вислову — римський імператор Калігула. Він витрачав великі кошти із скарбниці на себе. Коли йому дорікнули цим, імператор відповів: «Жити потрібно або в усьому собі відмовляючи, або як Цезар», що керувався принципом: «Прийшов, побачив, переміг»).

Фразеологізм «або все, або нічого» вживають, коли потрібно висловити рішучість, готовність домогтися всього бажаного ціною неймовірних зусиль, будь-яких жертв чи навіть життя.

Ахіллесова п'ята

За давньогрецькою легендою, морська богиня Фетіда, бажаючи зробити свого сина Ахілла безсмертним і невразливим для ворожих стріл, скупала його у водах священної річки Стікс. Та, купаючи, вона тримала дитину за п'яту, якої не торкнулася вода, тож п'ята залишилася незахищеною. Ахіллес виріс і став непереможним воїном. Однак в одному з боїв стріла, спрямована рукою бога Аполлона, вразила його в п'яту, і герой загинув.

З того часу будь-яке слабке, вразливе місце в людини називають ахіллесовою п'ятою.

Бабине літо

В останні ясні й теплі дні осені, які бувають в Україні наприкінці вересня — на початку жовтня, на полях та в лісах літає багато павутиння. Його плетуть дрібні павучки, які вилазять зі своїх гнізд, відчуваючи повернення нетривкого тепла. За народними віруваннями, ці павутинки пов'язані з початком жіночих робіт: прядінням, вишиванням, плетінням тощо, а тому для жінок із цього часу починалася відповідальна пора заготівлі полотна, ниток, щоб обшити всю сім'ю.

Деякі давньоукраїнські племена також вірили, що цієї чудової осінньої пори баба-яга літає в ступі і розкидає павутиння.

Невідомо, чи від казкової баби, чи від жіночих (бабських) робіт походить перша частина фразеологізму «бабине», а друга означає летюче павутиння — «літо».

Баляси точити

У XVII—XVIII ст. цей вираз ще не був фразеологізмом. Він означав процес виготовлення баляс — стовпчиків, билець та інших деталей, якими прикрашали будинки, човни, сани. Виточувати балясини (стовпчики) — праця легка, весела, що дає простір для фантазії. Під час такої роботи можна вести дотепну розмову. Мабуть, тому токарів і називали балясниками.

Згодом висловом «баляси точити» стали характеризувати безпредметну, несерйозну, розважальну розмову.

Берегти як зіницю ока

Таке порівняння неодноразово трапляється в Біблії, наприклад у Книзі притч Соломона: «Збережи заповіді мої — і будеш живий; і вчення моє — як зіницю очей твоїх». Воно пов'язане з особливою цінністю органу зору, адже ушкодження зіниці призводить до невиліковної сліпоти.

Фразеологізм означає пильно оберігати, старанно доглядати, охороняти що-небудь або кого-небудь.

Березова каша

Ще за часів Київської Русі дітей навчав грамоти дяк. Важливою подією в житті учнів і їхніх батьків було закінчення визначеного періоду навчання, яке урочисто святкували: варили великий горщик смачної каші й відносили учням. Після уроків починався веселий бенкет. Цей звичай протягом історії зазнав чималих змін, породивши в сучасній мові слово «однокашник», що означає «товариш по навчанню».

Однак не всі діти навчалися успішно. Щотижня у визначений день дяк бив березовими різками ледарів, бешкетників і неслухняних — всипав їм «березової каші».

Нині жартівливий фразеологізм «березова каша» означає покарання за провину.

Бити чолом

У княжу добу на Русі існував звичай: звертаючись до князя, русичі низько кланялися, інколи сягаючи чолом землі. Відтоді у мові закріпився вислів «бити чолом» — кланятись комусь, звертатися з проханням.

Біла ворона

Фразеологізму майже дві тисячі років, і він увійшов у багато мов. Його автор — давньоримський поет Ювенал, який писав:

«Доля наділяє царство рабам, полоненим... тільки щасливців таких менше, ніж білих ворон».

У природі білі ворони трапляються дуже рідко. Їхнє забарвлення зумовлене відсутністю в організмі пігменту (барви). Таких птахів закріплюють їхні сірі родичі, бо вони вирізняються на тлі зграї. Білими воронами називають людей, які своєю поведінкою, зовнішнім виглядом не схожі на загальну масу.

Блискавки метати

Предки українців відчували благоговійний страх перед природними стихіями, вважаючи їх утіленням божественних сил. Повелителем грому і блискавки, за їх віруваннями, був Перун — верховний над усіма богами. У мить свого гніву він спалахом блискавиці відчиняє оселю небожителів, що є грізним застереженням для людей, аби не грішили. У народі форму блискавки порівнювали з батоном, ударами якого бог-громовик карає злих демонів хмар.

З поширенням християнства люди почали вважати, що це святий Ілля з неба кидає вогняні стріли, щоб вразити слуг, яких залишив сатана на землі. У народі кажуть, що коли настане кінець світу, Ілля так вдарить громами, що земля розсиплеться.

Отже, блискавку завжди пов'язували з гнівом і карою. Вираз «блискавки метати» висловлюють на позначення роздратування, крайнього невдоволення, сердитості, готовності карати.

Брати ноги на плечі

Ще в недалекому минулому взуття було розкішшю для простого люду. Його берегли, щоб довше носилося. Мандрували люди переважно пішки. Щоб швидше подолати шлях і заощадити на взутті, ішли босоніж, а чоботи перекидали через плече, особливо тоді, коли бігли, тікали від лиха.

Так з'явився фразеологізм «брати ноги на плечі», що означає швидко йти, тікати.

Брати (взяти) за серце

У народному уявленні серце є центром людської життєвої сили, що відповідає за почуття, прихильність до інших людей, моральні якості. Воно тане, як віск, сохне, в'яне, нудиться, мліє, крається, кров'ю обливається — залежно від життєвої ситуації.

Брати за серце — значить дуже розчулювати, хвилювати когонебудь.

Буря в склянці води

Вислів належить французькому письменнику і філософу Шарлю Монтеск'є (1689—1755). Так він оцінював політичні події в карликовій державі Сан-Маріно.

У переносному значенні вислів «буря в склянці води» означає велике хвилювання з незначного приводу, неважливі події, які штучно роздуваються в суспільстві.

Бути в доброму гуморі

Джерелом фразеологізму є середньовічна латиномовна медична література. Тодішні лікарі словом «гумор» позначали соки (рідини) організму, що впливають на настрій людини. Один із таких соків (їх було всього чотири) викликав у людини веселе, піднесене самопочуття. На

цьому ґрунті й розвинулось сучасне значення слова «гумор» — радісне, дотепне, смішне.

Отже, бути в доброму гуморі — мати добрий настрій, здоровий сміх, радіти життю.

Бути на сьомому небі

У міфах і легендах багатьох народів світу відображено уявлення про сім кришталевих сфер (небозводів), до яких прикріплені зірки та планети. Найвища, найголовніша сфера була вершиною блаженства — сьомим небом. Письмово цей вислів уперше зафіксував давньогрецький філософ Арістотель.

Фразеологізм «бути на сьомому небі» вживають, коли говорять про безмежне щастя.

Бути не у своїй тарілці

Походження фразеологізму французьке. Багатозначне слово «assiette» означає «настрій», «стан душі», «тарілка». Словосполучення «бути не в настрої, не в дусі» переклали як «бути не у своїй тарілці», що прижилося в українській мові у значенні: почуватися непевно, незручно, ніяково.

Ведмежа послуга

Своїм поширенням цей фразеологізм завдячує російському байкареві Івану Крилову. У творі «Пустельник і Ведмідь» він розповів про самітника і його косолапого друга-нерозлийводу. Якось пустельник приліг відпочити і заснув, а ведмідь старанно відганяв мух, щоб не заважали спати. Він зігнав набридливу муху з його щоки, потім із носа, але вона сіла на лоб. Це розлютило ведмедя і він, схопивши важкий камінь, щосили вбив муху. Однак і друг його, Пустельник, «надовго там лежать лишився».

Отже, ведмежа послуга — це безглузда послуга; попри добрі наміри, замість допомоги, вона завдає великої шкоди, неприємностей.

Вибитися із злиднів

За народними уявленнями, злидні — це діти недолі, маленькі заморені істоти. Якщо бажають людині зла, то кажуть: «Бодай тебе злидні побили!». За повір'ям, злидні живуть у запічку або під піччю, яка є центром хатнього господарства. Злидні люблять накликати інші злі сили, особливо хвороби. Щоб їх позбутися, у хаті не має бути жодної краденої речі.

Зі словом «злидні» пов'язано чимало приказок, зокрема: «Щастя дочасне, злидні вічні»; коли хтось живе в нужді, бідності, кажуть, що він «годує злидні», та якщо справи налагоджуються, говорять: «полатав злидні».

Вибитися із злиднів означає перестати бідувати, стати заможнішим.

Вийти сухим із води

У давнину в багатьох народів існував звичай звинуваченого в злочині чи відьомстві випробовувати водою. Підозрюваного кидали в річку чи озеро. Якщо він не тонув, тобто вода його не приймала, його вважали злочинцем і судили. Якщо ж тонув, то вірили, що ця людина не винна у злочині, її обмовлено, отже, вона марно загинула. Про того, кому поталанило уникнути смерті, говорили, що він вийшов сухим із води.

Нині цей вислів уживають стосовно тих, кому вдалося уникнути великих неприємностей.

Виносити сміття з хати

Давні слов'яни вважали, що сміття з хати потрібно спалювати, а не викидати, бо злі люди можуть використати його для чаклунства. А от попіл із печі або вуглинку часто зав'язували у вузлик і викидали на роздоріжжя. Це було оберегом від хвороб.

У переносному значенні «виносити сміття з хати» означає розголошувати, виносити на людський суд сімейні суперечки, непорозуміння, таємниці.

Випити гірку чашу

Образ гіркої чаші має біблійне походження. У Євангеліях зафіксовано пророчі слова Ісуса Христа про те, що йому доведеться випити гірку чашу страждань і померти на хресті за людські гріхи. Вживають цей вислів у значенні «перетерпіти всі випробування, неприємності, довести до кінця важку справу».

Витягти з болота

З давніх-давен слов'яни вважали болото небезпечним місцем, де водиться нечиста сила. Утворення боліт вони пов'язували з чортом: де тільки він плював, там і виникало болото. Цей зв'язок виражений і в приказках: «Було б болото, а чорти будуть», «У тихому болоті чорти водяться», «І чорт багато грошей має, а в болоті сидить». Існував звичай викидати на болото «нечисті» речі (старий віник, одяг покійника) і сміття, яке назбиралося під час Святків (різдвяних свят).

Болото, багнюка, грязюка, багно, намул, калюжа — ці синоніми означають щось бридке, слизьке, непривабливе, нечисте, якого хочеться швидше позбутися або уникнути. У зв'язку з цим і виникло чимало фразеологізмів, пов'язаних зі словом «болото»: «обливати болотом», «кидати болотом» — несправедливо звинувачувати когось у чомусь, обмовляти, неславити, ганьбити; «не вдарити лицем у болото» — показати себе з кращого боку, не осоромитися.

Фразеологічний вислів «витягти з болота» означає допомогти комусь вийти з принизливого становища або позбутися злиднів.

Відкласти в довгий ящик

Вислів виник у Росії. Московський цар Олексій Михайлович змінив звичай приймання чолобитних (прохань). До того їх клали в Архангельському соборі на гробниці царських предків. Та цар наказав прибити біля воріт свого палацу в селі Коломенському довгий ящик для чолобитних. Царська канцелярія не поспішала з розглядом справ простого народу. Отже, чолобитники часто-густо не мали відповіді на свої прохання, а якщо деякі й діставали її, то занадто довго мушили чекати.

Державою поширилась сумна слава про царський «довгий ящик». Так і виник фразеологізм «відкладати у довгий ящик», що означає відкладати якесь питання на невизначений термін.

Заварити кашу

Слово «каша» колись було багатозначним і, окрім страви, позначало ще й велике зібрання людей: весілля, толоку, свято з нагоди хрестин тощо. Згодом ним стали називати метушню, сум'яття, плутанину, безладдя.

У сучасному розумінні «заварити кашу (пиво, халепу)» — затіяти щось дуже складне, клопітне, що загрожує неприємними наслідками.

За душею нічого не мати

За народними уявленнями, душа людини міститься в ямочці між ключицями на шиї, тому цю заглибинку теж називали душею. Раніше гроші зберігали зазвичай на грудях, тобто «за душею». Фразеологізм «за душею нічого не мати» означає бідування, коли людина не має ні грошей, ні житла.

Із цим уявленням пов'язані також інші вислови. «Душа навстіж (нарозхрист)» означає, що сорочка на грудях розстібнута і людина не боїться показати, що в неї за пазухою. Згодом цей вислів набув значення: щира, відверта, чистосердечна людина. Виставити душу — розстібнутися, а сховати душу — закутати шию, застібнути комірць.

Зірковий час

Австрійський письменник Стефан Цвейг (1881—1942) у новелі «Зірковий час людства» писав: «Одна миттєвість визначає долю сотень поколінь, направляє життя окремих людей, всього народу чи навіть людства». Такі історичні миттєвості він називав зірковим часом. Відтоді про визначальні моменти в житті людства чи людини, коли вирішується доля і складаються найсприятливіші умови для самореалізації, кажуть, що це зірковий час.

Варіанти вправ із використанням фразеологізмів, які викликають пізнавальний інтерес здобувачів початкової освіти до навчання на уроках української мови

1. Вправи на знаходження фразеологізмів у тексті та розрізнення фразеологічних словосполучень та вільних

1. Прочитай віри. Знайди у ньому фразеологізм і поясни його значення.

В цирку був я з дідусем –

Ми там бачили усе:

І жонглера, і ведмедя

На швидкім велосипеді.

Я крутивсь, дідусь спитав:

- Ти прийшов ловити гав?

Аж піднявся я із лави:

- Та які ж у цирку гави?!

2. Випишіть словосполучення у дві колонки: у першу – фразеологізми, а у другу – вільні словосполучення.

Зелений гай, зелена вулиця, нагріти руки, піймати облизня, бити чолом, бити на сполох, гріти воду, бити молотом, взяти за горло, взяти за руку, піймати злочинця, заварити кашу, заварити чай, скакати в гречку, сіяти гречку.

3. Визначте з – поміж даних словосполучень фразеологізм:

а) наживати п'ятами;

б) розбити вазу;

в) пекти картоплю.

4. Яке з цих словосполучень є стійким, а яке – ні?

Пекти картоплю душа радіє

пасти задніх дзвонити зубами

замилювати очі крутити парасолькою

замовити товар накрити ковдрою
 мама радіє пекти раків
 крутити носом пасти корів
 накрити мокрим рядном замилити пляму
 дзвонити дзвоником замовити словечко.

5. Прочитайте текст і знайдіть у ньому стійкі словосполучення.

Моя подруга Оксана – золота людина. Вона усім допомагає. Ми з нею часто разом готуємо домашнє завдання. Вона живе за два кроки від мого будинку. Оксана завжди радіє моїм успіхам. Коли я одержую високу оцінку вона на сьомому небі. Важко розповісти про гарну людину двома словами.

6. Які словосполучення зайві? Чому?

Клювати носом, заливатися сміхом, намилити голову, золоті руки, купити книжку, сусідня школа, за тридев'ять земель, дерти носа, темний ліс.

2. Вправи на підбір синонімів та антонімів до поданих фразеологізмів

1. Замініть вислів одним словом.

Зарубати на носі, дати драла, рукою подати, розбити глека, місця собі не знаходити, мотати на вус.

2. Розгляньте малюнки і прочитайте вислови під малюнками.

Подумайте, який вислів відповідає малюнку.

Кіт плаче	Хлопці їдять сіль	Дівчинка тягне іншу
Кіт наплакав	З'їсти разом пуд солі	Тягнути за язик
Засоромлений хлопчик	Сніг падає на голови дітей	
Пекти раків	Сніг на голову	

3. Подумай і скажи, про яку людину так говорять у народі?

Ні за холодну воду не візьметься.

Палець об палець не вдарить.

4. Що об'єднує прислів'я кожної групи? Добери узагальнене слово до кожної згруп.

1. Праця годує, а лінь марнує.

Хто не робить, той не їсть.

Така робота ні в тин, ні в ворота.

Що посієш, те й пожнеш.

Маленька праця краща за велике безділля.

Дружно працювати – втоми не знати.

2. Дерево сильне корінням, а людина знаннями.

Знання людині як крила пташині.

Хто багато читає, той багато знає.

Людина без знань як риба без води.

Великі знання починаються з малої книжки.

Вік живи, вік учись.

5. «Обернений диктант».

Заміни диктовані слова відповідними фразеологізмами.

Гарний, безліч, сумний, щезнути, загордитися, утекти, перестаратися.

6. Замініть вилови правого стовпчика словосполученнями з лівого.

Дружно жити душа в душу

привертати увагу збитися з ніг

дуже втомитися ні живий ні мертвий

цілодобово ламати голову

дуже переляканий зелена вулиця

напружено думати зачепити за живе

вільний шлях впадати в око

дуже хвилюватися ні вдень ні вночі.

7. Прочитайте вислови. Поясніть їх значення.

Від випадку до випадку; за два кроки; без року тиждень; кривити душою; за холодну воду не братися; ніколи й угору глянути; ні слуху ні духу.

8. Замініть підкреслені вирази одним словом.

1. Ходімо додому, бо там мати місця собі не знаходить.

2. Я ліг на ліжко і заснув як убитий

3. Усю Десну знав як свою долоню.

4. Сергій ходив як осіння хмара.

5. Вони росли як горох при дорозі.

9. Відновіть прислів'я і поясніть їх зміст. Скористайтеся довідкою.

1. Літо забирає....

2. Якщо не навчив батько,

3. Краще без вечері лягати,

Довідка: а у матері серце болить; то чоловік мудріє; а зима з'їдає; то не навчить і дядько; той багато знає; але без боргів уставати.

3. Вправи на підбір синонімів та антонімів до поданих фразеологізмів

1. До поданих висловів доберіть синонімічні, скориставшись довідкою.

Довідка:

Золоті руки лікоть в лікоть

заплющувати очі майстер на всі руки

плечем до плеча дивитись крізь пальці

одним словом кіт наплакав

один на один сам на сам

2. До висловів з лівої колонки доберіть антоніми з правої.

Закачувати рукави у найгіршому випадку

у кращому випадку в останню чергу

в першу чергу спустивши рукави.

3. Замініть у поданих висловах прикметники антонімами. Як ви розумієте їх зміст?

Низька (висока) оцінка, вузьке (широке) коло, легка (важка) задача, добра (погана) новина, холодна (тепла) зустріч, з важким (легким) серцем, міцне (слабке) здоров'я.

4. Замініть вислови близькими за змістом дієсловами.

Брати за душу (хвилювати), тримати у голові (пам'ятати), бити тривогу (турбуватися), тремтіти як осиковий лист (лякатися), покласти голову (загинути), продавати зуби (сміятися), продавати душу (зраджувати), накивати п'ятами (втікати), ревіти білугою (плакати), ні живий ні мертвий (перелякатися), ламати голову (обдумувати), зуб на зуб не попадає (змерзнути), мов у воду впасти (зникнути), вкладати всю душу (старатися), крутити носом (вередувати).

5. Замініть підкреслені вислови близькими за значенням словами і словосполученнями.

*Знати як своїх п'ять пальців дуже темно
не бачити як своїх вух повільно
надворі хоч в око стрельни ніколи
працює як віл у ярмі невідомо коли
дав як кіт наплакав добре*

6. До поданих фразеологізмів доберіть із довідки усталені вирази з протилежним значенням, у дужках поясніть лексичне значення.

Зразок. Бити байдики (ледарювати) — гнути спину (працювати).

Тримати язик за зубами, пасти задніх, на всіх парах, душа в душу, без сьомої клепки в голові, язик без кісток, хвіст бубликом тримати, хоч віником мети.

Довідка. Як у воду опущений, мати голову на плечах, дерти горло, хоч відбавляй, води в рот набрав, бути в авангарді, як сонна муха, як кішка із собакою.

7. Впишіть фразеологізми зі словами-антонімами, потім слова-антоніми, а наприкінці — фразеологізми-антоніми.

Рано чи пізно; рано — пізно; зима одягає, а літо роздягає; вести перед — пасти задніх; перемога — поразка; не ти перший, не ти останній; працьовитий — лінивий; кидає то в жар, то в холод; гладити за шерстю; гладити проти шерсті; білий — чорний; ні назад, ні вперед; дивитись вперед — оглядатися назад; не за життя, а на смерть.

4. Вправи на визначення джерела походження фразеологізмів.

Заповніть таблицю, користуючись довідкою.

Джерело фразеологізму	Приклади
1. Рибальство	
2. Явища природи	
3. Ті, які позначають дії людини	
4. Ті, що пов'язані з тваринним світом	

Довідка: пійматися на гачок, як грім серед ясного неба, радий сонце прихилити, хапатися за соломинку, гедзь укусив, заманити в сіті, водити за ніс, як вітром здуло, битися як риба в сітці, мотати на вус, мокра курка, як кіт наплакав.

5. Вправи на використання тлумачних та фразеологічних словників

1. З'ясувати значення виразів, скориставшись фразеологічним словником.

Кинути на поталу, берегти як зіницю ока, сім п'ятниць на тиждень, на швидку руку, крутитися дзигною, взяти ноги на плечі, в дальньому коліні, яблуку ніде впасти, піти в широкий світ.

2. Знайти і виписати із словника словосполучення зі значеннямнічого неробити.

3. Пояснити за допомогою словника фразеологізми і замінити їх одним словом.

Робити з мухи слона, зарубати на носі, тримати язик за зубами.

4. Виписати із словника значення словосполучень: *стрімголов, повісити носа, податися світ за очі, поміняти шило на мило, гострий на язик.*

6. Ігри

1. «Згрупуй фразеологізми — синоніми».

Брати близько до серця; птах високого польоту; дати жару; жити розкошуючи; порожня голова; важливий птах; давати по шапці; дурнів не сіють, не орють, а вони самі родяться; узяти за душу; жити, лихо покотивши; без сьомої клепки в голові; завдати бані; жити не по кишені; давати прикурити; набитий дурень; брати за живе: велика цяця; всипати гарячих; полатати боки.

(1 ряд. *Брати близько до серця; узяти за душу; брати за живе.* 2 ряд. *Важливий птах; велика цяця; птах високого польоту.* 3 ряд. *Дати жару; давати по шапці; завдати бані; давати прикурити; всипати гарячих; полатати боки.* 4 ряд. *Жити розкошуючи; жити не по кишені; жити, лихо покотивши.* 5 ряд. *Порожня голова; набитий дурень; дурнів не сіють, не орють, а вони самі родяться; без сьомої клепки в голові.*)

2. Гра «Будь уважним і кмітливим».

На картках записано початок фразеологізмів, і учням потрібно дописати їх, а також розподілити за тематичними групами, користуючись довідкою.

1. *Не терши, не м'явши, не...*

2. *Без труда...*

3. *Гора з горою не сходиться, а...*

4. *Працювати не розгинаючи...*

5. *Грошей мало — не біда, як...*

6. *Щоб рибу їсти, треба...*

7. *Не краса красить, а...*

8. *Близько лікоть, та...*

9. *Діло майстра...*

10. Не май сто кіп у полі, май....

11. Наука в ліс не веде, а з....

12. Печені голуби не....

13. Хто знання має, той і...

14. Без роботи день....

15. Над друга старого нема....

Довідка: нема плода, є друзів череда, спини, лісу виводить, в світі нікого, в воду лізти, людина з людиною зійдеться, мур ламає, роком стає, летять до губи, друзів доволі, не вкусиш, величає, розум, їсти калача.

3. Гра «Склади та поясни фразеологізми».

Учням роздаю по одному конверту, у якому на окремих аркушах записані слова. Із цих слів потрібно скласти фразеологізми. Записати в зошити й пояснити лексичне значення цих фразеологізмів, а також дібрати синоніми.

Зразки фразеологізмів

1. Ні в тин, ні в ворота (Невдало).

2. Очі на мокрому місці (Тонкосльозий).

3. Серед села дороги не знайти (Не розібратися в простому).

4. Щоб рибу їсти, треба в воду лізти (Докладати зусиль).

5. Як в око вліпив (Точно сказав).

4. Гра-пошук «А де ж моя пара?»

Відшукайте потрібні слова до першої колонки, щоб утворилися фразеологізми.

Ахіллесова	Точити
Кліпати	Носа
Богатирський	Голівонька
Задирати	Слід
Робота	Очима
Брехні	Сон
Буйна	Шлях
Вигравати	Кипить
Гарячий	Вік

Життєвий	п'ята
Золотий	Час

Відповідь: *ахіллесова п'ята, кліпати очима, богатирський сон, задирати носа, робота кипить, брехні точити, буйна голівонька, вигравати час, гарячий слід, життєвий шлях, золотий вік.*

7. Вправи у формі тестових завдань

1. Визначте, яке слово потрібно поставити замість крапок у словосполученні тримати камінь за ...:

- а) спиною;
- б) пазухою;
- в) душею.

2. Яке з – поміж запропонованих словосполучень не є фразеологізмом?

- а) гнути спину;
- б) як сніг на голову;
- в) піймати злочинця.

3. Встановіть, у якому варіанті правильно подано значення фразеологізму брати на ктени.

- а) критично висловлюватися;
- б) насміхатися;
- в) примушувати щось виконувати.

4. Який з поданих фразеологізмів є антонімом до фразеологізму ні світ ні зоря?

- а) Ще й на світ не зоріло;
- б) коли рак свисне;
- в) у свинячий голос.

5. Знайдіть синонім до вислову надибав свій свого:

- а) не з нашої парафії;
- б) нашому тинові двоюрідний брат;

в) одним миром мазані.

6. Визначте, який фразеологізм не може бути членом синонімічного ряду?

а) Ні жарене ні парене;

б) ні риба ні м'ясо;

в) не з того десятка.

8. Вправи на вживання фразеологічних одиниць у мовленні

1. Прочитайте речення. Доповніть його записаним на дошці словосполученням.

1. Ми з товаришами дуже любимо слухати діда Григорія. Він так цікаво розповідає! А ми слухаємо і (на вус мотаємо).

2. Щодня виходжу за село і люблюся золотими ланами пшениці - ... їм нема. (ні кінця ні краю).

2. Доповніть речення одним із висловів.

1. Вже пізно, ходімо додому, бо там мама

2. Ми так боялися покинутого будинку на нашій вулиці, що обходили його

3. Поки хлопці вирішували, хто дрова рубатиме, Іванка як

4. Я дуже хочу, щоб батьки купили мені велосипед, як у сусідки Олі, Але він нам

5. Я цілий день нічого не роблю, а так

Довідка: десятою дорогою, вітром здуло, не по кишені, місця собі не знаходить, переливати з пустого в порожнє.

3. Придумати ситуацію з такими висловами: зі всіх сил, засукавши рукава.

4. Скласти діалог на основі значення фразеологізму згоріти зі стиду.

5. Скласти діалог, використавши прислів'я (за вибором): Сон мати ледарів; Хто як дбає, так і має; Не спіши – скоріше зробиши.

6. Запишіть кілька зворотів, які відображають стан людини.

7. Уважно розгляньте малюнки. Які фразеологізми на них проілюстровано? Відгадавши, введіть їх у самостійно складене речення.

8. Прочитайте вислови. Поясніть їх значення. Дайте відповіді на запитання, використовуючи подані вислови.

1. Твій товариш живе близько від тебе?

(Так, за два кроки від мого будинку).

2. Ти давно вивчаєш англійську мову?

3. Думаю, твій товариш добре попрацював.

4. Ти регулярно відвідуєш спортивну секцію?

Довідка: від випадку до випадку, за два кроки, без року тиждень, кривити душею, за холодну воду не братися, ніколи й угору глянути, ні слуху ні духу.

9. Як ви розумієте вислови: як дві краплини води, був на сьомому небі? Завершіть діалог одним із цих висловів.

1. - Що ти подарував своєму товаришеві на день народження?

- Фотоапарат.

- Чи сподобався йому подарунок?

- Він

10. Використовуючи висловини живий ні мертвий, серце обірвалося, мороз по шкірі побіг, опишіть ситуацію.

Ситуація. Дівчатка пішли у цирк. Особливо їм сподобалися виступи гімнастів під куполом цирку і дресировані тигри.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Сахно Ірина Андріївна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

20.10.2021
(дата)

(підпис)

Сахно І.А.
(ім'я, прізвище)